

Asia: VN/18534/2020

Ehdotus hallituksen esitykseksi laiksi Saavutettavuuskirjasto Celiasta - työryhmän raportti

Saavutettavuuskirjasto Celian asema ja tarkoitus (1 §)

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Kustannusyhdistys on kirja- ja oppimateriaalikustantajien yhteistyö- ja edunvalvontajärjestö. Edistämme kirjallisuuden levitystä, lukemisharrastusta sekä sananvapautta. Yhdistys kiittää opetus- ja kulttuuriministeriötä mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi Saavutettavuuskirjasto Celiasta. Suomen Kustannusyhdistys lausuu asiassa ministeriölle kunnioittavasti seuraavaa:

Ehdotetun lain 1 §:ssä säädettäisiin Celian asemasta ja tarkoituksesta. Pykälän 1 momentin mukaan Saavutettavuuskirjasto Celia on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimiva virasto, joka vastaa näkövammaisten ja muiden tekijänoikeuslain (404/1961) 17 a §:n 1 momentissa tarkoitettujen lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalveluista sekä hoitaa saavutettavan julkaisemisen asiantuntijatehtäviä.

Ehdotetussa 2 momentissa säädettäisiin, että Kirjasto edistää aktiivista lukemista, monipuolisia lukutaitoja ja jatkuvaa oppimista tarjoamalla pääsyn saavutettavaan kirjastoaineistoon ja oppimateriaaliin. Tarkoituksena on parantaa näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

Vaikka pykälän 1 momentti tuokin esiin sen oikeusperustan, johon Celian oikeus valmistaa saavutettavia teoskappaleita perustuu, 2 momenttia tulisi tarkentaa, jotta siitä tulisi selvästi esiin, että pääsy saavutettavaan kirjastoaineistoon ja oppimateriaaliin saadaan tarjota vain tekijänoikeuslain rajoitussäännöksessä nimenomaisesti mainituille ryhmille.

Pykälää voisi tarkentaa seuraavalla tavalla:

Kirjasto edistää aktiivista lukemista, monipuolisia lukutaitoja ja jatkuvaa oppimista tarjoamalla asiakkailleen pääsyn saavutettavaan kirjastoaineistoon ja oppimateriaaliin. Tarkoituksena on parantaa näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

Kirjaston tehtävät (2 §)

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

On perusteltua säätää lain tasolla siitä, että yksi Celian tehtävistä on toimia saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana.

Maksuttomuus (3 §)

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

-

Käytösäännöt sekä käyttö- ja lainauskielto (4 § ja 5 §)

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ehdotetussa 4 §:ssä säädettäisiin, että Kirjasto voi antaa käytösäännöt, joita kirjaston asiakkaiden tulee noudattaa. Käytösäännöt voivat koskea kirjaston aineistojen lainaamista, käyttöä, palauttamista sekä käyttö- ja lainauskieltoa.

Olisi perusteltua, että pykälässä säädettäisiin nimenomaisesta velvollisuudesta määritellä käytösäännöt. Celia saa valmistaa saavutettavassa muodossa olevia teosten kappaleita ja tarjota niitä näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille tekijänoikeuslain (404/1961) 17 §–17 d §:n rajoitussäännösten nojalla. Tekijänoikeuslain 17 a-d § edellyttävät, että toiminnassaan valtuutettujen yhteisöjen on varmistettava, että kappaleet valmistetaan yksinomaan lukemisestedirektiivissä tarkoitettujen henkilöiden käyttöön. Kun toiminnan oikeusperustana on rajoitussäännös ja Celialle on tekijänoikeuslaissa asetettu velvollisuus varmistaa se, että kappaleet valmistetaan yksinomaan lukemisestedirektiivissä tarkoitettujen henkilöiden käyttöön, käytösääntöjen tulisi olla pakolliset.

Nykyisissä Näkövammaisten kirjaston antamissa käytösäännöissä määritellään, millä edellytyksillä kirjaston asiakas voi saada kirjastopalveluja. Olisikin tärkeää säätää lain tasolla asiakkaita velvoittavien käytösääntöjen lisäksi myös kirjaston asiakkuuden kriteereistä.

Kirjaston asiakkaaksi voi rekisteröityä ilman, että lukemisesteestä täytyy esittää erillistä todistusta. Olisi tärkeää pitää huolta siitä, että myös yleisissä kirjastoissa ja oppilaitoksissa tiedetään asiakkuuden perusteet.

Ehdotamme, että ehdotettua pykälää muokattaisiin seuraavalla tavalla:

4 § Käytösäännöt

Kirjaston tulee määritellä käytösäännöt, joita kirjaston asiakkaiden ja kirjaston puolesta asiakkaiden rekisteröimistä hoitavien, 6 §:ssä määriteltyjen yhteistyötahojen tulee noudattaa. Käytösäännöt voivat koskea asiakkuuden perusteita, kirjaston aineistojen lainaamista, käyttöä, palauttamista sekä käyttö- ja lainauskieltoa.

Yhteistyö, johtokunta, johtaja ja Braille-neuvottelukunta (6 §-9 §)

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Kirjallisuuden oikeudenhaltijoiden kannalta olisi perusteltua, että johtokunnassa olisi myös kirjallisuuden alan oikeudenhaltijoiden edustus.

Virastolle ehdotettu uusi nimi: Saavutettavuuskirjasto Celia

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ehdotetulla lailla viraston nimi muutettaisiin Saavutettavuuskirjasto Celiaksi, ja tätä perustellaan tuomalla esiin, että uusi nimi vastaisi paremmin kirjaston nykyistä toimintaa.

Kirjaston nimen muuttaminen vaikuttaa perustellulta ehdotukselta, ja uusi nimi ilmentää Celian roolia saavutettavan julkaisemisen asiantuntijaorganisaationa.

Muita huomioita hallituksen esityksestä:

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Taloudelliset vaikutukset

Työryhmän raportin kohdassa 4.2.1 tuodaan esiin, että esityksellä ei ole suoria taloudellisia vaikutuksia yrityksiin. Raportissa viitataan opetus- ja kulttuuriministeriön tammikuussa 2021 tekemään selvitykseen, jonka mukaan Näkövammaisten kirjaston tarjoaman, lukemisesteisille henkilöille tarkoitetun äänikirjojen suoratoistopalvelun ei voida katsoa vaikuttavan kaupallisiin äänikirjamarkkinoihin niitä heikentävästi. Myös Suomen Kustannusyhdistyksen arvio on, että

tarkastelun kohteena olevan rajoitussäännöksen nojalla valmistetuista teoskappaleista ei ole toistaiseksi aiheutunut markkinoilla ongelmia.

Jotta tilanne voisi säilyä samanlaisena jatkossakin, on tärkeää, että Celia valmistaa ja tarjoaa saavutettavassa muodossa olevia teosten kappaleita nimenomaan tekijänoikeuslain rajoitussäännöksessä säädetuille henkilöille, eli käytännössä näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille. Tässä käytösäännöllä, niiden noudattamisella ja noudattamisen valvonnalla on keskeinen rooli. Tilanne on toisenlainen esimerkiksi Islannissa, jossa saavutettavassa muodossa olevat teoskappaleet levisivät niin laajalle, että ne käytännössä estivät kaupallisten äänikirjamarkkinoiden syntyminen.

Työryhmiin kirja-alan oikeudenhaltijoita

Lakiuudistusta valmistelleen työryhmän tehtävänä oli valmistella ehdotus Näkövammaisten kirjastoa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Valmisteltavassa ehdotuksessa hallituksen esitykseksi tuli ottaa huomioon toimintakentän muut toimijat ja niiden keskinäinen työnjako. Kirjallisuuden tekijöiden ja kustantajien kannalta olisi jatkossa tärkeää, että vastaavissa työryhmissä olisi jatkossa myös kirja-alan oikeudenhaltijoita edustavia henkilöitä.

Kustannusala ja Celia tekevät jo nyt merkityksellistä yhteistyötä. Celian rooli saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana korostune jatkossa, kun esteettömyysdirektiivi saatetaan Suomessa voimaan.

Haapiainen-Makkonen Johanna
Suomen Kustannusyhdistys